

Bezlične konstrukcije u mađarskom jeziku u zrcalu hrvatskoga jezika

Ivanko, Ines

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:040196>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za hungarologiju, turkologiju i judaistiku
Katedra za hungarologiju

Ines Ivanko

BEZLIČNE KONSTRUKCIJE U MAĐARSKOM JEZIKU U ZRCALU
HRVATSKOGA JEZIKA

Diplomski rad

Zagreb, 2022.

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za hungarologiju, turkologiju i judaistiku
Katedra za hungarologiju

Ines Ivanko

BEZLIČNE KONSTRUKCIJE U MAĐARSKOM JEZIKU U ZRCALU
HRVATSKOGA JEZIKA

Diplomski rad

Mentorica: dr. sc. Orsolya Žagar Szentesi

Zagreb, 2022.

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOGA RADA

Izjavljujem da sam diplomski rad pod naslovom

**BEZLIČNE KONSTRUKCIJE U MAĐARSKOM JEZIKU U ZRCALU HRVATSKOGA
JEZIKA**

napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Svi korišteni izvori su primjereno citirani ili parafrazirani te navedeni u popisu literature na kraju rada.

Ines Ivanko

SADRŽAJ

SAŽETAK	5
ABSTRACT	5
1. UVOD	7
2. BEZLIČNE KONSTRUKCIJE	9
2.1. Formalni pristup	11
2.2. Funkcionalistički pristup	13
2.3. Bezlične konstrukcije u mađarskom jeziku	14
2.4.1. P13 konstrukcije	18
2.4.2. Konstrukcije s općom imenicom generičkog značenja	19
2.4.3. Modalne konstrukcije	19
2.4.4. Vremenski (meteorološki) izrazi	20
2.4.5. Pasivne konstrukcije s nastavkom <i>-va/-ve</i> + glagol <i>biti</i>	21
2.4.6. Jednočlane bezlične konstrukcije	22
2.4.7. Konstrukcije koje sadrže subjekt u nekanonskom obliku	22
2.4.8. Pridjevski izrazi s infinitivnom dopunom (evaluativni pridjev + infinitiv)	23
2.4.9. Kopula glagola <i>van</i> + upitna zamjenica + infinitiv	23
2.4.10. Neodređene zamjenice	24
2.4. Bezlične konstrukcije u hrvatskom jeziku	24
3. USPOREDBA PRIMJERA IZ KORPUSA	27
3.1. Konstrukcija je prisutna u oba jezika	28
3.1.1. Neodređene zamjenice	29
3.1.2. Pridjevski izrazi s infinitivnom dopunom (evaluativni pridjev + infinitiv)	29
3.1.3. Kopula glagola <i>van</i> + upitna zamjenica + infinitiv	30
3.2. Konstrukcija je prisutna u oba jezika, ali... ..	30

3.2.1. P13 konstrukcije	30
3.2.2 Konstrukcije s općom imenicom generičkog značenja	32
3.2.3 Modalne konstrukcije s infinitivom.....	33
3.3. Konstrukcija se javlja samo u mađarskom jeziku	35
3.4. Konstrukcija se javlja samo u hrvatskom jeziku.....	36
4. REZULTATI.....	37
5. ZAKLJUČAK.....	40
LITERATURA	43
IZVORI.....	45

SAŽETAK

Pojam bezličnost koristi se za označavanje konstrukcija bez mogućnosti uklapanja subjekta, konstrukcija koje sadrže samo zamjenicu ili prazni subjekt ili konstrukcija kojima nedostaje određeni agens. Ovaj diplomski rad opisuje vrste bezličnih konstrukcija u mađarskom jeziku te ih nastoji u nekoj mjeri uspoređivati s uporabom i učestalosti bezličnih konstrukcija u hrvatskom jeziku. Pojam bezličnosti može se promatrati iz dva aspekta – sintaktičkog ili formalnog, te semantičkog ili funkcionalnog. Budući da su fokusirana dva jezika genetski nesrodni i tipološki različiti, načini iskazivanja određenih koncepata i događajnih struktura često mogu biti različiti. Tako će i bezlične konstrukcije koje sadrži mađarski jezik u hrvatskom jeziku ponekad morati biti izražena na drukčiji način, odnosno drukčijim jezičnim sredstvima ili elementima.

Ključne riječi: bezličnost, bezlične konstrukcije, mađarski jezik, hrvatski jezik, defokusiranje agensa

ABSTRACT

Impersonality is a term used to denote constructions without a subject, constructions that contain only a pronoun like “dummy it” or empty subject, or constructions that lack a particular agent. This thesis describes the main types of impersonal constructions in the Hungarian language and tends to compare them to some extent with the usage and frequency of impersonal constructions in Croatian. The notion of impersonality can be viewed from two aspects - syntactic or formal and semantic or functional. Since these two languages are genetically unrelated and typologically distinctive, the means by which certain concepts are expressed can often be disparate. Thus, the impersonal constructions that are present in Hungarian will sometimes have to be expressed in a different way in Croatian, i.e. with different linguistic means or elements.

Key words: impersonality, impersonal constructions, Hungarian language, Croatian language, agent defocusing

ÖSSZEFOGLALÁS

Személytelen szerkezetek alatt olyan kifejezéseket értünk, amelyekben nem szerepel alanyi bővítmény, vagy amelyek csak határozatlan névmást vagy ún. üres alanyt tartalmaznak, illetve hiányzik belőlük a határozott ágens. Jelen dolgozat a magyar nyelv személytelen szerkezeteinek típusait ismerteti, és megpróbálja azokat bizonyos mértékig összehasonlítani a horvát nyelvben előforduló személytelen szerkezetek használatával és gyakoriságával. A személytelenség fogalma két szempontból is szemlélhető: szintaktikai vagy formális, valamint szemantikai vagy funkcionális. Mivel a két fókuszban lévő nyelv genetikailag nem rokon és tipológiailag különbözik, bizonyos fogalmak és eseménystruktúrák kifejezési módjai gyakran eltérő formában jelenhetnek meg. Így a magyar nyelvben található személytelen szerkezeteket a horvát nyelvben időnként más módon, azaz más nyelvi eszközökkel vagy elemekkel kell majd kifejezni.

Kulcsszavak: személytelenség, személytelen szerkezetek, magyar nyelv, horvát nyelv, az ágens defókuszálása

1. UVOD

Bezlične konstrukcije nije lako strogo definirati. Pojam „bezličnost“ kako je korišten u lingvistici, vrlo je širok i raznolik. Čini se da ni među jezikoslovcima ne postoji jedinstvena definicija značenja bezličnosti. To je zbog činjenice da neki autori promatraju bezličnost u semantičkom smislu, dok drugi koriste sintaktičku ili morfološku perspektivu. Stoga bi se za svaku raspravu o bezličnosti trebalo točno odrediti na koji će se način tumačiti ovaj pojam (Siwierska 2008: 3).

Iako probleme s terminologijom uzrokuju različite literature koje različito definiraju ovaj pojam, bezlične se konstrukcije ponekad preklapaju s drugim gramatičkim kategorijama, poput različitih pasivnih, medijalnih, refleksivnih ili kauzativnih konstrukcija, pa stoga znatno otežavaju definiranje bezličnosti (Gulyás 2016: 21). No, proučavanjem različitih literatura, može se zaključiti da je bezličnost povezana s nedostatkom subjekta u konstrukciji ili potiskivanjem, odnosno defokusiranjem agensa. Također, kroz istraživanje ove teme, postat će očito kako se bezlične konstrukcije najčešće koriste kada se subjekt želi generalizirati ili kad se vršitelja radnje želi staviti u pozadinu pa tako istaknuti samu radnju ili događaj.

Cilj ovog rada jest proučiti bezlične konstrukcije u mađarskom jeziku te istražiti koje morfološke, sintaktičke i semantičke značajke karakteriziraju te konstrukcije; kao i njihove najtipičnije uporabne okvire. Zatim će ih se usporediti s njihovim prijevodima na hrvatski jezik te razmotriti koje sličnosti i razlike postoje između bezličnih konstrukcija u dva jezika. Da bi se to postiglo, analizirat će se primjeri različitih tipova bezličnih konstrukcija u mađarskom te njihovi prijevodi na hrvatski jezik.

Budući da mađarski i hrvatski jezik nisu genetski srodni te su tipološki različiti jezici, neke vrste izraza uvelike će se razlikovati u ta dva jezika. Usporedbom i analizom konkretnih primjera iz korpusa mogu se proučiti sličnosti i razlike u uporabi, učestalosti i obliku bezličnih konstrukcija. Konačno, na temelju te analize moći će se donekle zaključiti koje vrste bezličnih konstrukcija prevladavaju u jednom, a koje u drugom jeziku; te koje se pojavljuju u oba jezika. Ipak, kako je ovo, prema mom saznanju, tek prvi pokušaj takovog uspoređivanja, rezultati ovoga rada sigurno se ne mogu smatrati konačnim i reprezentativnim, ali mogu ukazati na neke tendencije pojavljivanja bezličnih konstrukcija u dvama jezicima.

Bezlične konstrukcije gramatičko su sredstvo koje se često javlja u svakodnevnom govoru, ali i u višim registrima kao što su stručna djela te priručnici, upute, a prije svega i u tekstovima službenog i administrativnog stila. Alat su za oblikovanje izraza u kojima se želi izbjeći spominjanje izvođača radnje te kada točan izvođač nije poznat ili kada izvođač može biti svatko ili događaje koji proizlaze samo od sebe, bez nekog aktera. Bezlične konstrukcije su u jeziku zapravo relativno česta pojava, a njihov je pojam slabije razrađen u gramatikama i literaturama. Čak ni u poučavanju stranih jezika kategorija bezličnosti ne dobiva dovoljno pozornosti, premda bi njena učestalost u svakodnevnom jeziku to svakako opravdala. Budući da se bezlične konstrukcije mogu proučavati iz dva aspekta, odnosno pristupa – formalni i funkcionalni, moći ćemo primijetiti da bezličnost nije samo sintaktička, već i semantička kategorija. U ovom će se radu, stoga, proučiti kako se te konstrukcije javljaju na sintaktičkoj, a kako na semantičkoj razini.

U prvom će se dijelu rada opisati kako suvremeni teoretičari tumače općenito bezlične konstrukcije, pri čemu će se dotaknuti i problematike definiranja njihovog opsega. Zatim će se ukratko pregledati koje se konstrukcije mogu u mađarskom jeziku smatrati bezličnima; kao i obratno – u kojim se oblicima bezlični izrazi javljaju u hrvatskom jeziku. Na kraju će se prema primjerima iz korpusa usporediti uporaba i pojavljivanje bezličnih konstrukcija u ta dva jezika, analizom dvojezičnog teksta. Ta će se analiza podijeliti u skupine prema kriterijima koji su stvoreni na temelju učestalosti i oblika u kojima se određeni oblici bezličnih konstrukcija javljaju u jednom i u drugom jeziku.

Govoreći o korpusu, napominjem da je on sastavljen na temelju književno-esejskog proznog djela na mađarskom jeziku i njegovog prijevoda na hrvatski, pa svakako treba uzeti u obzir činjenicu da kod takvih prijevoda nijedno prijevodno rješenje nije „najispravnije“ jer postoji više načina da se određena konstrukcija izrazi na drugom jeziku. Svaki prijevod nastoji u duhu ciljnog jezika prenijeti sadržaj iz izvornog jezika prateći gramatička i morfo-sintaktička pravila tog ciljnog jezika. Međutim, razni jezici koriste različite alate za iskazivanje određenih pojmovnih koncepata. Baker (1992: 85) tvrdi da je teško pronaći pojmovnu kategoriju koja se redovito i ujednačeno izražava u svim jezicima. Ako ciljnom jeziku nedostaje gramatička kategorija koja postoji u izvornom jeziku, informacije izražene tom kategorijom možda će se morati zanemariti (Baker 1992: 86) ili će se koristiti neka druga gramatička kategorija. Razlike u gramatičkoj strukturi izvornog i ciljnog jezika često rezultiraju nekim promjenama u informacijskom sadržaju poruke

tijekom procesa prevođenja – to se može dogoditi kada ciljani jezik ima gramatičku kategoriju koja nedostaje izvornom jeziku ili obrnuto (Baker 1992: 86) - npr. nepostojanje gramatičkih rodova u mađarskom u odnosu na hrvatski jezik - kada se prevodi hrvatska zamjenica *ona/on*, tu mađarski ekvivalent *ő* nužno govori manje jer ne sadržava informaciju o spolu dotične osobe. Isto tako, kod mađarskih učinjskih glagola sufiks *-(t)at/- (t)et* samo shematički upućuje na nekakvo subjektivno iniciranje ili navođenje stvarnog aktera da on neku radnju obavi (*elküldeti a levelet, levágotja a haját, kitisztítottja a ruhát*), dok u hrvatskom moramo ubaciti drugi glagol koji eksplicira na koji način subjekt postiže da mu druga osoba nešto napravi (*rekao mu je da ga očisti, naložio mu je, zamolio ga je, zaprijetio mu je, izdao je zapovijed na to* itd.)

2. BEZLIČNE KONSTRUKCIJE

Pojam bezličnost se u literaturi koristi za označavanje konstrukcija bez subjekta, konstrukcija koje sadrže samo neku neutralnu zamjenicu ili prazni subjekt ili konstrukcija kojima nedostaje određeni izvođač, odnosno agens (Siwierska 2008b: 3). Agens (eng. *agent*, mađ. *ágens*) je obično imenica ili zamjenica koja označava živo biće koje je aktivni izvođač radnje (Keresztes 1995: 40). Tradicionalne gramatike definiraju ovu temu razlikovanjem gramatičkog i semantičkog subjekta tako karakterizirajući bezličnost kao gramatičku kategoriju na temelju njezinih morfo-sintaktičkih svojstava. No, bezlične se konstrukcije mogu proučavati i iz semantičke perspektive, odnosno određene konstrukcije mogu biti bezlične i na temelju njihovog sadržaja, a ne samo na razini njihovog morfo-sintaktičkog oblika.

Stoga razlikujemo dva osnovna pristupa tumačenju bezličnih konstrukcija: formalni (strukturni) pristup i funkcionalni pristup. Prema Siwierskoj (2008a: 116), bezličnost je prema formalnom pristupu povezana s nedostatkom kanonskog subjekta, dok je u funkcionalnom pristupu povezana s potiskivanjem agensa. To znači da je u formalnom pristupu riječ o morfo-sintaktičkim svojstvima gramatičkog subjekta, dok u funkcionalnom pristupu promatramo semantička svojstva subjekta.

Blevins (2003: 475) definiciju bezličnosti započinje pretpostavkom da se niz bezličnih konstrukcija pogrešno tumači kao pasivne konstrukcije jer se ne uzima u obzir pitanje glagolske prijelaznosti prilikom istraživanja. Tako uspoređuje i navodi glavnu razliku između bezličnih i pasivnih konstrukcija - dok pasiv oduzima prijelaznost glagola brišući njegov logični subjekt, bezličnost čuva glagolsku prijelaznost te samo sprječava sintaktičku realizaciju površinskog

subjekta. Seeffranz-Montag (1984: 525) bezlične konstrukcije, međutim, smatra semantički istim ili sličnim ekvivalentima glagolskih konstrukcija kao što su reflektivni ili medijalni pasivi.

Baveći se opsežno bezličnim konstrukcijama u ugrofinskim jezicima, Gulyás (2016: 23) smatra da je dodatni terminološki problem uzrokovan jednakim tretmanom kategorija subjekta i agensa. Po njezinu mišljenju, nedostatak subjekta i nedostatak agensa nisu iste pojave, te ističe (Gulyás 2016: 24) kako u razvoju definicije bezličnosti treba tretirati kategorije subjekta i agensa samostalno i na odvojenim razinama, izbjegavajući tako dvosmislenost u definiciji. Tako je osobito važno razlikovati kategoriju sintaktičkog subjekta od kategorije semantičkog agensa ako želimo ispitati bezličnost komparacijom više jezika. Konačno, shodno tome, možemo vidjeti da je doista teško dati odgovarajuću definiciju bezličnosti zbog nedostatka zajedničkog koncepta koji bi se mogao koristiti npr. u tipološkim studijama.

Malchukov i Ogawa (2010: 5) tipologiju bezličnih konstrukcija temelje na njihovim funkcionalnim svojstvima, a raspravljaju o najvažnijim funkcionalnim varijantama bezličnih konstrukcija, uključujući konstrukcije kojima nedostaje referentni subjekt (meteorološki izrazi), konstrukcije s neodređenim (ljudskim) subjektima, konstrukcije s neaktualnim subjektima i konstrukcije s neživim i nevoljnim subjektima. S druge strane, Creissels (2008: 1) pokušava opisati bezlične konstrukcije prema različitim opisnim tradicijama promatrajući ih tako u okviru sintaktičke tipologije.

No, takva dva pristupa, iako naizgled različita, pokazat će da ipak sadrže preklapanja u identifikaciji. Međutim, prvo je potrebno pregledati klasifikacije svakog od pristupa te zaključiti razlike u njihovim karakteristikama i tek onda zaključiti koje su značajke presudne tome da se izvjesne konstrukcije opisuju kao bezlične iz obje perspektive.

2.1. Formalni pristup

Siwierska (2008a: 116) ovaj pristup također naziva pristupom u čijem je središtu subjekt, dok je funkcionalni pristup usredotočen na agensa. Promatrajući bezlične konstrukcije iz formalnog, odnosno sintaktičkog aspekta, to su konstrukcije kojima nedostaje gramatički subjekt ili alternativno sadrže samo neku „praznu“ zamjenicu (npr. u 3.l.jd., srednjem rodu, kao što je tzv. „dummy it“ u engleskom), odnosno semantički prazan subjekt (Siwierska 2008b: 4).

Pozivajući se na See Franz-Montagovu klasifikaciju koja se može smatrati klasičnom tipologijom bezličnosti Gulyás (2016: 21,22) glagolske konstrukcije koje udovoljavaju određenim formalnim uvjetima bezličnosti dijeli u sljedeće skupine (ova je podjela formalne (strukturne) prirode zbog toga što povezuje bezličnost s oblikom glagola i njegovom posebnom argumentskom strukturom):

- a) takozvani glagoli nulte valencije, tj. glagoli bez obvezne dopune (argumenta), koji označavaju prirodne pojave – npr. *Havazik*.
- b) glagoli s jednim argumentom koji obvezno stoji u određenom padežu (kao što su dativ, akuzativ, genitiv ili lokativ), a imaju i iskustvenu (experiencijsku) funkciju - npr. *vruće mu je, melege van*
- c) glagoli s dva argumenta koji imaju obveznu iskustvenu dopunu u određenom padežu, a mogu se dopuniti i neobaveznim produženjem pacijenta - glagoli u ovoj skupini u svom značenju izražavaju psihičko, emocionalno ili mentalno iskustvo – npr. *strah ga je, elege van valamiból*
- d) bezlični pasivi i refleksivne strukture – npr. *prevedeno je, le van forditva*

Prema formalnom pogledu na bezličnost, kanonski subjekt je onaj ostvaren glagolskim argumentom koji je u potpunosti referencijalni i očituje morfo-sintaktička svojstva subjekta u jeziku (Siwierska 2008a: 116). Prema Malchukov - Ogawa (2011:2) u ovom pristupu bezličnima se karakteriziraju samo one konstrukcije kojima nedostaje gramatički (referencijalni) subjekt. Iz ovakve perspektive, Siwierska (2008a: 116) konstrukcije koje se smatraju bezličnima dijeli na:

- a) one sa subjektom koji nije u potpunosti referencijalni, a nereferecijalni subjekt realiziran je generaliziranom imenicom ili osobnom zamjenicom koja se koristi nereferecijalno, kao

što je *man* u njemačkom ili *they* u engleskom – npr. *Man kauft Dinge, die man nicht braucht.*

They are building a new bridge over the river.

- b) one sa subjektom koji ne pokazuje kanonska svojstva subjekta – npr. *boli me, sietnem kell*
- c) one sa subjektom koji nije glagolski argument već samo dopuna mjesta koje ne pokazuje semantička ili referencijalna svojstva, tj. dopunski (ekspletivni) subjekt – npr. *It is nice to see you.*
- d) konstrukcije bez ikakvog očitog subjekta – npr. *Meg van sūtve. Subotom se ide u grad.*

Prva skupina uključuje sve vrste konstrukcija čiji subjekt predstavlja jednu ili više nespecificiranih ljudskih jedinki. Taj neprecizirani subjekt označen je uporabom zamjenske morfologije koja se različito pojavljuje na svjetskim jezicima (Gulyás 2016: 35). To su konstrukcije za koje se vidi da imaju subjekt, ali on nije potpuno specificiran te u njima obično subjekt označava općenita osoba ili slabo određeni skup pojedinaca (Siwierska 2008a: 117):

*Čovjek uči dok je živ.*¹

Tako pričaju.

Drugi tip konstrukcija, kako je objasnila Siwierska (2008a: 118), koje sadrže subjekt koji nije kanonski, izražavaju osjećaje, potrebu, mogućnost, te je u njima argument koji ima istaknutu semantičku ulogu zapravo ekperijens ili doživljavač (to bi odgovaralo točki b) u citiranoj Seefranz-Montagovoj podjeli):

*Strah me.*¹

Žao mi je.

U ovu skupinu Siwierska (2008a: 118) također uključuje egzistencijalne konstrukcije s nekanonskim obilježavanjem subjekta:

*U šumi je bilo vjeverica.*¹

Treća vrsta javlja se u jezicima (npr. islandski) koji imaju dopunske subjekte, odnosno semantički i pragmatički ispražnjene, zamjениčke subjekte s pukom sintaktičkom funkcijom (Gulyás 2016: 37). Takvi se subjekti nalaze u konstrukcijama koje nemaju argumente koji bi mogli funkcionirati kao subjekt, pa bi im u protivnom nedostajao subjekt:

It is nice to see you.

¹određeni podtipovi bezličnosti bi po mom mišljenju mogli biti primjeri iz hrvatskog jezika

Četvrta skupina uključuje konstrukcije bez subjekta koje u nekim jezicima mogu biti slični pasivnim izrazima. Za tu skupinu Gulyás (2016: 38) donosi primjer iz njemačkoga, ali istu konstrukciju nalazimo i u hrvatskom jeziku:

Es wurde getanzt. / Dugo se plesalo.

2.2. Funkcionalistički pristup

Dok je sa strukturalnog gledišta bezličnost povezana s nedostatkom kanonskog subjekta, s funkcionalnog je gledišta, međutim, povezana s defokusiranjem agensa (Siwierska 2008: 116). Prema ovom pristupu, bezličnost se promatra kao nedovoljna razrada ili potiskivanje agensa. Ovaj pristup obuhvaća i konstrukcije koje imaju gramatički subjekt, ali im je agens potisnut ili degradiran (kao npr. u pasivnim konstrukcijama bez agensa) (Malchukov - Ogawa 2011: 2).

Funkcionalne teorije nastoje ispitati bezličnost u smislu njenih pragmatičnih značajki te naglašavaju semantička obilježja bezličnih konstrukcija, istražuju u kojem kontekstu se pojavljuju, koju funkciju predstavljaju i karakteriziraju njihovu uporabu (Gulyás 2012: 165). U ovom pristupu, u fokusu je agens, a on ovdje ima široko značenje – shvaća se kao uzročni sudionik događaja, pokretač, inicijator (Siwierska 2008a: 121). Siwierska u jednom svom drugom radu (2008b: 3) također izlaže kako su u središtu semantičke osobnosti bezličnosti dva pojma. Prvi od njih je nedostatak ljudske agentivnosti. Takve se konstrukcije tumače kao bezlične zbog nedostatka ljudskog izvršitelja koji kontrolira prikazanu situaciju ili događaj. Drugo semantičko tumačenje bezličnosti Siwierska (2008b: 4) povezuje s referencom. Za razliku od prvog pristupa, konstrukcije koje se smatraju bezličnima u ovom drugom smislu pojma prikazuju situacije i događaje koje može izvesti ljudski agens, ali isključivo onaj koji nije specificiran. Ta nespecificnost subjekta koji izvodi situaciju ili događaj ponekad podrazumijeva nedostatak konkretne osobe, tj. konkretnog pojedinca ili skupine pojedinaca koji izvode radnju, ili pak podrazumijevaju bilo koga i / ili svakoga kao izvršitelja radnje. Tako ovaj pristup uključuje koncept potiskivanja agensa, odnosno premještanje agensa iz fokusa, tj. njegovo stavljanje u pozadinu. U funkcionalnom pristupu bezličnost je kognitivno sredstvo u kojem govornik u situaciji usmjerava pozornost od najistaknutijeg sudionika događaja na sam proces (Gulyás 2016: 41). Prema ovom pristupu, kako naglašava Siwierska (2008a: 121), defokusiranje agensa može uključivati nedovoljnu razradu ili nedostatak razrade agensa.

Te se različite karakterizacije bezličnosti, međutim, ne moraju nužno međusobno isključivati (Siwierska 2008b: 5). Postoji znatan stupanj preklapanja u rasponu konstrukcija koje se pojavljuju kao bezlične u strukturalnom i funkcionalnom smislu. Npr. konstrukcije za koje se vidi da imaju nerazrađeni ili nedovoljno razrađeni agens odgovaraju onima kojima nedostaje potpuno referencijalni subjekt – zato je u nekim slučajevima teško odlučiti odgovara li argument u kosom padežu defokusiranom agensu ili ga treba gledati kao dodatnog sudionika događaja.

2.3. Bezlične konstrukcije u mađarskom jeziku

Iako se pitanje bezličnosti prvenstveno u jezicima indoeuropske jezične obitelji, ugrofinistička literatura ipak ne oskudijeva u opisivanju bezličnih konstrukcija te jezične skupine – naročito finskog i mađarskog jezika (Gulyás 2016: 25). O bezličnim konstrukcijama u mađarskom jeziku pisali su najviše Gulyás (2012, 2016) i Keresztes (1995). Havas (2007) i Tolcsvay (2012) u svojim opsežnim studijima o subjektu kao lingvističkoj kategoriji također donose neka zanimljiva zapažanja za bezličnost u mađarskom, u tipološkom i kognitivnosemantičkom okviru.

Havas (2007: 57) se bezličnosti dotiče u okviru genitivnih konstrukcija u uralskim, pa tako i u mađarskom jeziku. Naime, spominjući pritom strukturalno slične posvojne konstrukcije, Havas (2007: 61) istražuje kako je ta, posvojna kategorija povezana s bezličnim konstrukcijama koje sadrže genitiv. Havas (2007: 62) tako nadalje napominje problematiku pojma bezličnosti u ovom kontekstu, argumentirajući da, ako se pojam osoba tumači gramatički (persona), bezlične konstrukcije pak nisu bezlične, tj. tehnički su u trećem licu jednine, a ako mislimo na osobu kao na izvršitelja radnje, tada već to pojmovlje ima više smisla, iako bi točnije bilo reći da se radi o agensu. Iz njegovih razmatranja važno je istaknuti kako nepostojanje agensa također ne znači nužno da subjekta nema, dok, s druge strane, ne mogu se sve konstrukcije bez agensa klasificirati kao bezlične - već samo one čiji predikatski glagolski oblik načelno ne može biti u bilo kojem drugom licu osim trećem licu jednine – npr. mađarski *fázik*, iako struktura bez agensa, nije bezličan (usp. *fázom*), dok je *melege van* (a ne *melege vagyok* i sl.) bezličan (Havas 2007: 62). Havas nadalje navodi kako se obično razmatraju četiri tipa bezličnih konstrukcija:

- a) glagoli nulte valencije, odnosno glagoli bez obavezne dopune (to su obično izrazi koji označavaju prirodne pojave) – npr. mađ. *fagy*, hrv. *grmi*
- b) konstrukcije koje izražavaju osjećaje ili osjete u kojima predikat ima obaveznu dopunu u dativu, akuzativu, genitivu ili lokativu – npr. mađ. *szerecséje van, háningyere van*, hrv. *hladno mi je*
- c) dvovalentne konstrukcije, u kojima se pored zavisnog padežnog iskustelja prethodnog tipa pojavljuje dopuna (genitiv, akuzativ, priložna sintagma, infinitiv ili rečenica - ponekad obvezna, ponekad neobvezna) – npr. *elegem van (valamiből)*, hrv. *dosta mi je (nečega/nekoga)*
- d) bezlični "pasivi", refleksivne i generičke konstrukcije – npr. hrv. *gradi se, obnavlja se*

Tolcsvay (2012: 103), s druge strane, raspravlja o ulozi, važnosti i funkciji subjekta - prema funkcionalnoj i kognitivnoj lingvistici, subjekt se opisuje kao aktualizirani koncept, a njegova implikacija najčešće podrazumijeva temelj spoznaje i djelovanja. Subjekt se obično identificira pomoću gramatičkih oznaka u rečenici, tako su u mađarskom jeziku, primjerice, nominativ te slaganje broja i lica s predikatom jedni su od najsigurnijih takvih oznaka (Tolcsvay 2012: 104). Sukladno funkcionalnim kognitivnim kategorijama, koje je ustanovila i Hegedűs (2004: 237), gramatički je subjekt onaj koji je u središtu pozornosti prema distribuciji trajektora/landmarka², odnosno putanje, a semantički subjekt je agens prema semantičkim ulogama, dok je pragmatički subjekt ono što je u središtu rečenice u cijeloj klauzuli ili fragmentu teksta, temi. Tolcsvay (2012: 110) nadalje polemizira o poimanju gramatičkog subjekta, tvrdeći da subjekt nije uvijek, ne nužno i ne u svim jezicima, putanja (landmark), tj. nije uvijek sudionik u središtu djelovanja, dolazeći do zaključka kako opća kategorija subjekta pokazuje određeni stupanj funkcionalne jezične ispražnjenosti. U mađarskom jeziku to se obično javlja kod nekoliko vrsta rečenica u kojima formalni gramatički subjekt nije isto što i žarište rečenice, npr: *A fiúnak tetszik a lány. (Dječaku se sviđa djevojka.)* Djevojka je ovdje gramatički subjekt i trajektor rečenice, ali ona nije agens ni tema, dok je dječak gramatički prilog u dativu i landmark te tema (Tolcsvay 2012: 117). Dakle, subjekt nije apriorna strukturalna ili logička oznaka, već visoko shematiziran način konceptualizacije, a na njegovo prototipsko funkcioniranje utječu mnogi faktori, poput semantičke

² Trajektor i landmark pojmovi su koje je predložio R. Langacker za opisivanje semantike jezičnih izraza koji označavaju jednostavne i složene događaje, u kojima se jedan predmet (trajektor) kreće ili prolazi kroz promjene u odnosu na drugi predmet (landmark).

strukture predikata (glagola), distribucije trajektor-landmark, semantičke uloge, stupnja subjektivizacije, konstrukcije statusa teme i dr. (Tolcsvay 2012: 119).

Među mađarskim gramatikama prvi se put spominju bezlične konstrukcije kao poseban tip gramatički-semantičkih kategorija kod Hegedűs (2019: 399-401), koja bezličnost poistovjećuje s pasivnošću te također ističe kako je to kategorija koja nema oštrih granica te se javlja u različitim stupnjevima na sintaktičko-semantičkim razinama. Navodi nekoliko tipova pasivnosti/bezličnosti u mađarskom jeziku, među kojima bi bilo dobro istaknuti sljedeće:

- trpni oblik glagola koji nosi pasivno značenje: *A levél megíratik.*
- konstrukcije u 1. i 3. licu množine: *A levelet megírják/megírjuk.*
- ako je fokus na rezultatu, a ne na tijeku radnje, koristimo konstrukciju particip + glagol biti: *A levél meg van írva.*
- rečenice uređene općim subjektom čovjek: *Az ember nem is gondolná.*
- pasivne konstrukcije koje se uporabljaju za izražavanje vrste događaja koja se ili odvija sama po sebi ili se ne može aludirati na temeljni uzrok djelovanja; tu se koriste uobičajeni sufiksi: *-ódik/-ódik, -ik (hallatszík/látszík)*; ili vanjski/unutarnji uzrok koji je poznat izražen sufiksima: *-ódik/-ódik, -ik, -ul-ül, -dul-dül, -ad/-ed, -odik/-edik/-ödik (gyógyul, becsukódik).*
- modalne pomoćne glagolske konstrukcije koje ne sadrže komponentu "unutarnje namjere" te izražavaju opći sadržaj:
Fontos alaposan előkészíteni az utazást.
Az útestre lépés előtt alaposan körül kell nézni.
Dohányozni tilos!
- konstrukcije s nastavcima *-ható/-hető*, kao i one s *lehet* + infinitiv koje sadrže sastavnice vanjskog dopuštenja, mogućnosti: *A fedél levehető./ A fedelet le lehet venni.*

Neki od tih tipova konstrukcija objasniti će se te analizirati kasnije u radu.

Gulyás (2012: 2) navodi glavne vrste bezličnih konstrukcija koje se pojavljuju u mađarskom jeziku: meteorološki izrazi, bezlične konstrukcije u trećem licu množine (P13), generičke imenice,

nekanonski ili neodređeni subjekti, egzistencijalne konstrukcije³ i bezlične pasivne konstrukcije (glagolski prilozi).

Gulyás (2016) ih, međutim, dijeli i na tri velike skupine kojima daje nazive R-imperszonália, A-imperszonália i T-imperszonália, i to uzimaju u obzir općenito bezlične konstrukcije koje se mogu prepoznati u ugrofinskim jezicima (što ne znači nužno da svi oni postoje i u mađarskom jeziku. Prve su konstrukcije koje se odnose na referencu – to su bezlične konstrukcije u Pl3, izrazi s generičkim imenicama, meteorološki izrazi i bezlični pasivi (Gulyás 2016: 62). Referenca u bezličnim konstrukcijama može biti egzistencijalna (vrijedi za barem jednog pojedinca) ili univerzalna (vrijedi za sve ili bilo kojeg proizvoljnog pojedinca) (Gulyás 2012: 3). Konstrukcije A-tipa odnose se na agentivnost (pod agentivnošću inače mislimo na ono što je već opisano na 11. stranici, dakle, kada subjekt kontrolira radnju, odnosno kada je svjesno i aktivno vrši), te su za razliku od konstrukcija R-tipa uvijek referentne (Gulyás 2016: 150). Dijeli ih na konstrukcije koje sadrže neživi subjekt, konstrukcije koje sadrže nenamjerni subjekt, akuzativne konstrukcije⁴ te konstrukcije s dativnim nastavkom koje izražavaju osjećaje. Skupini T-tipa pripadaju konstrukcije sa subjektom koji nije tematski⁵, što može značiti da je općenit ili neodređen te je uz promjenu redoslijeda riječi označen drugim jezičnim sredstvima (Gulyás 2016: 181). U sljedećim poglavljima opisat će se neke od najučestalijih bezličnih konstrukcija u mađarskom jeziku, odnosno bezlične konstrukcije koje su se tokom analize korpusa (koja slijedi kasnije u radu) ustanovile kao najučestalije – to su pl3 konstrukcije, konstrukcije s generičkom imenicom, modalne konstrukcije, meteorološki izrazi, konstrukcije nastavcima *-ható/-hető*, pasivne

³ Egzistencijalne su konstrukcije one u kojima se izriče postojanje nečega, kao što je u engl. konstrukcije *There is/ there are*; ili u njemačkom *Es gibt*. U hrvatskom se isto izražavaju s glagolima *imati* ili *biti*: *Ima tamo neki dućan.* ili *Bilo je tamo nekad drveća.* U mađarskom se za tu kategoriju također većinom koristi glagol *biti*: *Van / Volt / Lesz ott egy bolt.*

⁴ To su izrazi gdje je tema rečenice u akuzativu, ali ne radi se o pravoj prijelaznosti – takvih konstrukcija nema u mađarskom, ali ima par ustaljenih izraza u hrvatskom, npr. *Strah me. Sram te bilo.* U tom smislu ne možemo govoriti o svojstvima gramatičkog subjekta, ali pojedini argument u konstrukciji očito nema karakteristična semantička obilježja tipičnih agensa, jer se ne radi o voljnom agensu, već o pacijensu ili doživljavaču/iskusitelju stanja ili radnje opisane glagolom.

⁵ Ako subjekt nije tematski, to znači da on nije tema rečenice, tj. ne izjavljujemo nešto o njemu, nego o nekoj općoj stvarnosnoj konstelaciji – najčešće na način da rečenice nema neki određeni entitet za subjekt, nego rečenica tvrdi da takvog nečeg ima/bilo ga je itd. Najčešće se radi o tzv. generičkim subjektima. Npr. rečenice: a) *A macskák a padláson voltak.*, b) *A padláson voltak macskák.* Rečenica a) tvrdi nešto o mačkama, prema tome toj rečenici je tema „mačke“, dok rečenica b) samo opisuje nekakvo opće stanje na tavanu, tj. da su se tamo nalazile i neke mačke.

konstrukcije s nastavkom *-va/-ve* + glagol *biti*, jednočlane bezlične konstrukcije, konstrukcije koje sadrže subjekt u nekanonskom obliku, a proučit će se i njihove semantičke značajke bezličnosti.

2.4.1. Pl3 konstrukcije

Kod ovog tipa bezličnih konstrukcija, kako i sam naziv kaže, glavnu ulogu ima glagol u trećem licu množine. Glagol može biti popraćen osobnom zamjenicom u posebnoj upotrebi (poput engleskog *they*), posebnom bezličnom zamjenicom, a u nekim jezicima nema izložene zamjenice (Gulyás 2016: 63). Ta zamjenica izostaje u tzv. pro-drop jezicima⁶, među kojima su i mađarski i hrvatski jezik. Agens nije izričito označen u rečenici, a referenca je egzistencijalna, što znači da izjava vrijedi za barem jednog proizvoljnog pojedinca (Gulyás 2012: 4). Siwierska (2011: 8) navodi kako neki autori smatraju da Pl3. konstrukcije nisu bezlične, već nejasne – neki smatraju da su nejasne ako se odnose na specifičnu skupinu ljudi, ali neodređene pojedince, a bezlične su kada ni cijela skupina, ni pojedinci nisu specificirani. Gulyás (2016: 73), međutim, te pojmove razlikuje navođenjem tri uporabe ove vrste konstrukcije: generička, epizodična i specifična. Pl3. konstrukcije generički se upotrebljavaju u kontekstu neizvjesnosti ili slabe vjerojatnosti, no najčešće se ipak javljaju u kontekstu uobičajenosti, učestalosti, ustaljenosti (Gulyás 2016: 73):

Oroszországban sok halat esznek.

Epizodičnu uporabu ovih vrsta konstrukcija karakterizira glagol u perfektu te se rijetko odnosi na sadašnjost – tako je raspon mogućih referenata koji se ne mogu preciznije definirati donekle sužen vremenskim ograničenjima (Gulyás 2016: 76-77):

Magyarországon már megint emelték a tej árát.

Specifična uporaba upućuje na Pl3. konstrukcije u kojima se radnja odnosi na pojedinca u skupini kojeg govornik nije imenovao, ali mu je poznat ili na skupinu nedovoljno specificiranih pojedinaca (Gulyás 2016: 81):

⁶ Pro-drop jezik (od eng. "pronoun-dropping") je jezik u kojem se određene klase zamjenica mogu izostaviti kada se mogu pragmatički ili gramatički zaključiti. Značajke pro-drop jezika sadrže japanski, mandarinski, slavenski, ugrofinski i hebrejski jezici, za razliku od sjevernoeuropskih (npr. francuski, njemački i engleski) koji nisu pro-drop.

Kopognak.

Zasigurno te, naknadno, argumentirano se možemo složiti s Gulyás (2012) kada piše da su ovi oblici vrlo učestali oblici bezličnosti u mađarskom jeziku

2.4.2. Konstrukcije s općom imenicom generičkog značenja

U ovim vrstama konstrukcija u mađarskom jeziku najčešće se pojavljuje imenica *ember* (čovjek) te se odnosi na opći, neodređeni, nespecificirani ljudski subjekt. Budući da ove konstrukcije formalno imaju subjekt, ipak su bezlične u semantičkom smislu jer taj subjekt nije referentan (Gulyás 2016: 93). Rjeđe se koriste imenice *nép* i *világ* (narod, svijet). U općenitoj uporabi, imenica „čovjek“ obično se pojavljuje u iskazima koja su irealnog karaktera, poput konstrukcija koje označavaju naviku, mogućnost, deontičku modalnost⁷, negiranje ili budućnost (Gulyás 2016: 102):

Az ember azt sem tudja, hogy mi lesz vele holnap.

Čovjek se mora naviknuti.

Az ember nyugalomra vágyik.

2.4.3. Modalne konstrukcije

Pod bezlične modalne konstrukcije u mađarskom jeziku uvrstila bih dva tipa strukturalno različitih modalnih izraza. U prvi tip spadaju konstrukcije koje uključuju sintaktički subjekt, ali on nije kanonski (Gulyás 2012: 5). To su modalne konstrukcije koje izražavaju nužnost, mogućnost, uspjeh, naviku itd. Najčešći glagoli koji se koriste u ovim konstrukcijama u mađarskom jeziku su *kell*, *lehet* i *sikerül* te će se kasnije proučiti primjeri njihove uporabe. Dolaze uz infinitiv koji može, ali ne mora biti označen osobnim nastavcima – u prvom slučaju referencija je ipak razrađenija jer je poznat agens, dok se u drugoj vrsti konstrukcija radnja odnosi na nešto što je općenito, generalno obavezno, naučeno, moguće itd. Ove se vrste konstrukcija stoga čine se manje bezličnima od

⁷ Deontička modalnost je vrsta modalnosti koja iskazuje nužnost, potrebu, obavezu.

ostalnih, jer je u izrazima gdje je infinitiv označen osobnim nastavcima agens jasno prepoznatljiv – ipak, bezličnost je očita u tome da je referencija egzistencijalna, a agens nije topikalan (to vrijedi samo za lično neoznačene infinitive) (Gulyás 2012: 6).

Drugi tip bezličnih modalnih konstrukcija obilježavaju glagolski pridjevi s nastavcima *-ható/-hető*, odnosno *-hatatlan/-hetetlen*. Ovi sufiksi označavaju modalnost u smislu mogućnosti, odnosno funkcionalnosti, a koriste se isključivo u bezličnom kontekstu – npr: *Nem minden gomba ehető*.

Ez a feladat megoldható.

Takav oblik pogodan je za izražavanje općevrijedne mogućnosti - dakle, kada je nešto npr. *kihúzzható*, znači da ga svi koji su u stanju to napraviti, mogu izvući – radi se o općem subjektu u generičkom smislu (*svi ga mogu izvući*). Ovaj iskaz iznimno je prikladan kao sredstvo izražavanja univerzalnosti primjenjivih zaključaka (Velcsov 1971–1972: 115), odnosno bezličnih radnji, osobito u smislu „trpljenja” – ovdje se radi o stanovitom pasivnom pridjevu: označena riječ takovg atributa je predmet /trpitelj radnje koju opisuje glagol – stoga glagolska osnova od kojih se tvore takvi pridjevi moraju biti prijelazni (osim nekoliko primjera: npr. *lakható (épület)*, *élhető (életviszonyok)*, *kommunikálható (problémák)*, itd.).

2.4.4. Vremenski (meteorološki) izrazi

Ovdje spadaju konstrukcije koje izražavaju neke prirodne, atmosfere, meteorološke pojave. Meteorološki pojmovi tvore semantički zatvorenu skupinu jer je broj prirodnih pojava koje se mogu jezično izraziti ograničen (Gulyás 2016: 125). Također mogu biti podložni raznim sintaktičkim ograničenjima, poput glagola samo u određenom obliku (npr. samo u 3. licu jednine) ili npr. konstrukcije s obveznim ekspletivnim subjektom (Gulyás 2016: 125). Gulyás ih nadalje dijeli prema izrazima u kojima značenje nosi predikat, oni u kojima tu ulogu ima argument i treća vrsta izraza, u kojima se pojavljuje kombinacija predikata i argumenta. U prvu vrstu spadaju izrazi u kojima predikat iznosi značenje meteorološke pojave, a subjekt je leksički i semantički prazan (Gulyás 2016: 129):

Havazik.

Alkonyodik.

Sötétedik.

U drugu skupinu spadaju izrazi u kojima meteorološko značenje nosi riječ koja nije glagol. Međutim, u mađarskom jeziku ne postoji meteorološka konstrukcija koja bi se sastojala samo od imenskog predikata, jer se u strukturi moraju pojaviti kopula ili pomoćni glagol (Gulyás 2016: 138):

Hideg/meleg/sötét van.

Izrazi u kojima značenje nose i predikat i argument mogu biti konstrukcije u kojima su subjekt i predikat etimološki povezane riječi (Gulyás 2016: 143): *Esik az eső*, no mogu se pojaviti i konstrukcije u kojima su subjekt i predikat etimološki nepovezani, ali ta dva pojma zajedno izražavaju vremensko stanje (Gulyás 2016: 144): *Hull a hó*. No, iako oni jesu meteorološki izrazi, neznatno pak izlaze iz okvira bezličnosti, jer u tim rečenicama, zapravo, de facto imamo subjekta (*hó, eső*) - oni možda nisu najkanonskije vrste subjekta, ali definitivno jesu subjekti.

2.4.5. Pasivne konstrukcije s nastavkom *-va/-ve* + glagol *biti*

Takve konstrukcije u mađarskom jeziku dijele se na dvije vrste - konstrukcije bez subjekta te konstrukcije koje sadrže sintaktički subjekt (Gulyás 2012: 6):

Tálalva van.

A kiskapu be volt zárva.

Ako ga konstrukcija sadrži, taj sintaktički subjekt koji ima potpuno kanonske oznake subjekta, u nominativu je i slaže se s predikatom, no manje je aktualan, a po značenjskoj ulozi izrazito pasivan. Također se ne može poistovjetiti s inicijatorom događaja, što znači da konstrukcija inducira postojanje sintaktički neobjašnjelog, ljudskog agensa, pa se referencija može tumačiti univerzalnom (Gulyás 2012: 6).

2.4.6. Jednočlane bezlične konstrukcije

Referencirajući ponovno Havasa (2007: 63), ne treba zanemariti njegovu podjelu bezličnih konstrukcija na jednočlane te dvo- ili tročlane bezlične konstrukcije. Postoje dvije vrste jednočlanih bezličnih konstrukcija. Jedna je rečenica koja se sastoji od jednog predikata koji sadrži primarnu glagolsku osnovu (npr. *esik, havazik*). Unatoč svim sličnostima, prvi se podtip ne može poistovjetiti s drugim neprimarnim, obično denominativnim glagolom, na primjer mađ. *esteledik* (taj tip smo već sreli kod Hegedűs 2019: 399). Havas (2007: 63) uočava kako takve konstrukcije sadrže samo predikat koji može, ali ne mora uz sebe sadržavati subjekt istog korijena, što nas dovodi do drugog tipa jednočlanih bezličnih konstrukcija. Njima Havas (2007: 64) daje karakteristiku tzv. prisilne subjektivizacije u kojima subjekt i predikat sadržavaju jedan te isti događaj, u supstantivnom obliku kao subjekt, a u glagolskom kao predikat - npr. *Esik az eső*. U značenju u kojem je glagol *esik* upotrijebljen u ovoj rečenici znači potpuno isto što i imenica *eső*, što znači da nema razlike u značenju rečenice *Esik. i Esik az eső*. (Havas 2007: 64). Međutim, neke od njih je teško uočiti jer su subjekt i predikat izraženi različitim korijenima, npr. *Fúj a szél. ili Ég a tűz*.

2.4.7. Konstrukcije koje sadrže subjekt u nekanonskom obliku

U skupinu dvo- ili tročlanih bezličnih konstrukcija Havas (2007: 66) uključuje konstrukcije koje izražavaju percepciju, osjećaj ili dojam opisan glagolom koji je prikazan događaj koji postoji sam za sebe te je usmjeren na doživljavača – a naročito primjećuje kako u njima često nalazimo akuzativ i dativ u ulozi izražavanja funkcije doživljaja (npr. mađ. *melegem van, elegem van, alhatnékom van*, hrv. *vruće mi je, dosta mi je, spava mi se* itd.) Takav oblik bezlične konstrukcije oblikovno se podudara, kako je Havas (2007: 61) naziva, vanjskom posvojnošću koja sadrži dativ (npr. *A szomszédnak szép háza van az Adránál.*) te ih on proučava u takvom kontekstu. Uz bok spomenutih izraza (*melege van, alhatnékom van*, itd.) idu i konstrukcije koje također izražavaju osjet ili percepciju živog eksperijensa, a u kojima tema rečenica (o kome rečenica tvrdi nešto) ne stoji u nominativu, već u dativu ili akuzativu, npr:

dativ - *tetszik vkinek valami, úgy tűnik vkinek vmi, hogy...*

akuzativ - *foglalkoztat vkit vmi, idegesít vkit vmi*

Ovi oblici su formalno gledano najuobičajenije rečenice sa subjektom, no funkcionalno to nisu kanonski subjekti, jer ono što se u njima pojavljuje formalno kao subjekt (u nominativu) nije inicijator radnje, odnosno ne kontrolira radnju. Prava tema tih rečenica je pojedinac u kojemu se stvara određeni doživljaj, osjećaj, itd.

2.4.8. Pridjevski izrazi s infinitivnom dopunom (evaluativni pridjev + infinitiv)

S jedne strane, to mogu biti bezlične evaluativne konstrukcije, odnosno općenite tvrdnje kojima se izražava ocjena (*dobro/važno/potrebno...+ inf*) ili oblici koji izražavaju sposobnost ili nužnost u koje se može konjugirati glagol *biti*. Među evaluacijskim konstrukcijama najčešći su oblici prezenta, u kojima je glagol prezent kao sprega. Budući da u strukturi nema (vidljivog) glagola, predikatnu ulogu nosi pridjev (Szabó 2020: 21):

Érdemes megnézni...

Fontos megemlíteni...

2.4.9. Kopula glagola *van* + upitna zamjenica + infinitiv

Ova skupina bezličnih konstrukcija sadrži kopulu glagola *biti*, koja je nužno u 3. licu jednine, no može biti u perfektu i futuru, upitnu zamjenicu i infinitiv. Konstrukcije mogu biti manje referentne ako infinitiv na sebi nema nastavaka, a referenca je povećana kada se na infinitiv doda posvojni nastavak. Strukturalno, infinitiv obično slijedi iza glagola *biti* i upitne zamjenice (npr. *nemam što raditi*)

Ova vrsta konstrukcija u osnovi je fiksna, s obzirom na to da gotovo uvijek ima strukturu glagol + upitna zamjenica + infinitiv, ali istovremeno otvara mjesto kreativnosti, budući da se oblik može mijenjati u određenim granicama (Szabó 2020: 24):

Nincs mit csinálnia.

Van mit enni.

Lesz mibe kapaszkodnia.

2.4.10. Neodređene zamjenice

Postoje slučajevi kada se za bezličnost u izrazu koriste neodređene zamjenice, koje su same po sebi bezlične. Mađarski gramatičari razlikuju neodređene zamjenice od općih zamjenica, iako napominju da obje karakterizira neodređenost i da ih je u nekim slučajevima teško razdvojiti, no u gramatikama drugih jezika o njima se govori zajedno pod nazivom koji odgovara mađarskom izrazu "neodređena zamjenica", odnosno "határozatlan névmás"⁸. Kada o neodređenim zamjenicama govorimo u kontekstu bezličnosti, važno je napomenuti kako se pojedine zamjenice međusobno mogu razlikovati u tipu i razini reference, tako npr. zamjenice *svatko/mindenki* ili *bilo tko/tkogod/bárki/akárki* imaju univerzalnu referencu, dok zamjenice poput *netko/valaki* imaju egzistencijalnu referencu.

2.4. Bezlične konstrukcije u hrvatskom jeziku

Bezlične konstrukcije u hrvatskim gramatikama nisu opisane kao posebna kategorija, već se spominju u kontekstu glagola s povratnom zamjenicom, bezličnih glagola te besubjektivnih rečenica.

Jedan od načina tvorbe bezličnih konstrukcija u hrvatskom jeziku je uporabom glagola s partikulom *se*. Postoji dvije vrste takve tvorbe: s dativom osobe (logičkim subjektom) i bez dativa. Prve izriču zbivanja u ljudima, volju i želju da se neka radnja izvrši: *spava mi se, pleše mi se, zavrtjelo mu se u glavi* itd. Konstrukcije druge vrste pojavljuju se u općenitim radnjama bez oznake na koga se one odnose: *čuje se, pričalo se, vidjet će se* itd. (Barić et al. 1997: 232). Također, veliku razliku između ova dva tipa konstrukcija vidimo i u njihovim sadržajnim referencama – kod prvog tipa točno znamo na koga se radnja odnosi (zbog toga što sadrže zamjenicu u dativu), dok drugi tip ima univerzalnu referencu, odnosno radnja se može odnositi na neodređenu skupinu ljudi ili pak na sve ljude.

Pod besubjektivne glagole Barić et al. (1997: 229) ubraja glagole koji po svojem značenju dolaze samo u 3. licu, ali bez subjekta te izražavaju zbivanja i stanja koja se odnose na živa bića i prirodne pojave: *činiti se, sniježiti, smrkavati se, grmjeti, zelenjeti se*. Ovdje se, međutim, radi o samim glagolima koji su besubjektivni, dok, s druge strane, postoje i samo glagoli koji već po svojim

⁸https://hu.wikipedia.org/wiki/Hat%C3%A1rozatlan_n%C3%A9vm%C3%A1s

temeljnim leksičkim karakteristikama impliciraju bezlične konstrukcije, a to su bezlični glagoli. Besubjektne glagoli također mogu biti glagoli koji ne otvaraju mjesto nikakvom subjektu, a rečenice u kojima su takvi glagoli predikati zovu se besubjektne rečenice: *grmi, sviće, sijeva, daždi, kiši, smrkava se* (Barić et al. 1997: 427).

S druge strane, bezlične konstrukcije u hrvatskom jeziku mogu nastati i procesom obezličjenja. Obezličjenje je postupak kojim se rečenica preoblikuje u bezličnu tako da se treće lice množine neprijelaznog glagola, koji nije povratan, zamijeni trećim licem jednine i doda mu se nenaglašeni oblik partikule *se* u akuzativu (Barić et al. 1997: 453):

aktivna rečenica - *Kod nas na to ne paze*

obezličena rečenica - *Kod nas se na to ne pazi.*

Bitno je, međutim, razlikovati obezličene i pasivne rečenice. Obezličjenje se može primijeniti i na rečenice s neizrečenim subjektom u kojima je prijelazni glagol s izravnim objektom u akuzativu. One se razlikuju od pasivnih rečenica po tome što se u pasivnoj rečenici izravni objekt aktivne rečenice mijenja u subjekt, a prijelaznom glagolu dodaje se akuzativ partikule *se* (Barić et al. 1997: 453):

obezličena rečenica - *Vozače se upozorava...*

pasivna rečenica - *Vozači se upozoravaju...*

Belaj (2007: 21) se u svojoj raspravi dotiče pojma bezličnosti i obezličjenja isticanjem utjecaja semantičkih elemenata na sintaktičke te argumentom da je bezličnost ili obezličjenje semantičko-pragmatička, a besubjektne ili desubjektizivacija sintaktička kategorija. Nadalje objašnjava kako bezlične rečenice nisu uvijek i besubjektne - npr.:

Danas u Osijeku cijeli dan pada.

Ova rečenica je bezlična, ali nije u potpunosti besubjektne, jer ostavlja mjesto subjektu, a ostvaruje se određeni stupanj bezličnosti kao kategorije koja utječe na svijest o nekom tipu vršitelja kao mogućeg subjekta (Belaj 2007: 31).

Naime, rečenice poput:

Kišilo je.

Grmilo je.

ne mogu biti subjektne jer su u srednjem rodu 3. lica jednine u perfektu - za razliku od rečenica *Kiši.*

Grmi.

koje su desubjektivizirane, što znači da uvrštavanje subjekta u takve rečenice tehnički ne krši gramatička pravila, nego se u njima radi o različitim nijansama semantičkih anomalija i njihovog utjecaja na sintaksu (Belaj 2007: 33). Zatim, nakon rasprave o različitim stupnjevima bezličnosti i desubjektiviranosti, Belaj (2007: 35) predstavlja drugi tip bezličnih konstrukcija, poput meteoroloških: *Kišovito je.* ili stanja drugog tipa, npr. *Dosadno mi je.* koje se znatno razlikuju od prvih po tome što mogu imati dopunu u obliku imenske riječi u dativu kojoj se na semantičkoj razini pridodaje tematska uloga doživljača ili eksperijensa. Ovdje Belaj (2007: 40) upozorava na problematiku i konfuznost koja se može javiti kada je subjekt u bilo kojem drugom padežu osim nominativa, što otežava definiranje sintaktičkih komponenata subjekta - tu smo polemiku već sreli kod Tolcsvaya (2012) - što nam opet potvrđuje samu složenost i obujam ove tematike te raspon njene definicije. Kroz analizu obezličenih konstrukcija sa *se* u hrvatskom jeziku, slične konstrukcije s dativom Oraić (2017: 193) naziva neprototipnim obezličenim konstrukcijama voljne ili nevoljne radnje - voljne su one kojima se izražava raspoloženje ili neraspoloženje vršitelja u odnosu na kakvu radnju (*Jučer mi se nije plesalo.*), a nevoljne izražavaju stanja ili procese koji se odvijaju mimo volje vršitelja (*Spava mi se.*).

Slično Barić et al. (1997: 453), obezličenje Belaj (2007: 42) definira kao strategiju detopikalizacije agensa dodavanjem povratne čestice *se* ličnom glagolu pri čemu se oblik 3. lica množine ličnih svojstava zamjenjuje 3. licem jednine (sličan postupak - odnosno prenošenje bezličnih izraza iz jednog jezika u drugi - ćemo vidjeti i u analizi usporedbom određenih bezličnih izraza u mađarskom i hrvatskom jeziku).

Medijalnim se konstrukcijama označuje osobina objekta o kojemu se govori, a smatraju se dijelom pasivnih konstrukcija zbog toga što su strukturno jednake, no njihovu razliku od pasivnih možemo primijetiti u tome što su medijalne konstrukcije opće, statične i kvalitativne (Oraić 2017: 189). Pasivna konstrukcija pak ima događajno značenje, tj. označuje radnju u tijeku, a distinkcija ova dva tipa konstrukcija također se može argumentirati činjenicom da se medijalnim, za razliku od pasivnih konstrukcija, ne može dodati npr. prilog *upravo*, no mogu se

dodati prilozi poput *lako* ili *teško* (Oraić 2017: 190).

Glagoli *trebati* i *valjati* također se ponekad mogu upotrebljavati bezlično. Uz njih se najčešće koristi infinitiv (Barić et al. 1997: 576):

Valja reći istinu. Treba otići odavde.

Bezličnost se često u razgovornom stilu te posebno u tekstovima kulinarskog tipa može izraziti oblicima 1. lica množine (Silić-Pranjковиć 2005: 318):

Mrkvu očistimo, operemo te izrežemo.

U sličnim se kontekstima za izražavanje bezličnosti često koriste i oblici 2. lica jednine:

Na prvom skretanju skreneš lijevo, zatim ideš ravno.

Također, kada se u vidu ima više vršitelja radnje, ali oni nisu poznati ili ih se ne želi imenovati, tada se koriste oblici u 3. licu množine (Silić-Pranjковиć 2005: 318).

3. USPOREDBA PRIMJERA IZ KORPUSA

S obzirom na proučenu teoriju i određene sintaktičke i semantičke značajke bezličnih konstrukcija u mađarskom i hrvatskom jeziku, valjalo bi promotriti uporabu i učestalost različitih vrsta bezličnih konstrukcija u dva jezika. To će se izvesti usporedbom tih konstrukcija s obzirom na njihovu prisutnost u dva jezika na osnovu konkretnih primjera iz korpusa. Primjeri su odabrani iz djela *Budapest Oda-Vissza* autora Csaba Gy. Kiss Kiss (Nap Kiadó Kft. Budapest 2015.) – koje ćemo sustavno uspoređivati s njihovim ekvivalentnim hrvatskim izrazima iz hrvatskog prijevoda istoga djela *Budimpešta – Zagreb s povratnom kartom* (Srednja Europa, Zagreb 2014.). (Autorica prijevoda je Kristina Katalinić.) Vrijedi napomenuti kako prijevodna rješenja korištena u ovom slučaju nisu jedina moguća; autori prijevoda nekad imaju mogućnost biranja te rješenja u ciljnom jeziku donekle ovise i o prevoditeljevoj prevodilačkoj strategiji – u granicama koje već dopuštaju jezični sustavi ishodišnog i ciljnog jezika, odnosno žanrovski i funkcionalni okviri samoga teksta. Ova analiza stoga nema neku “apsolutnu vrijednost” u detekciji ekvivalencija, nego će više poslužiti kako bismo ustanovili njihove najkarakterističnije tendencije.

Iz ukupno pedeset stranica izvornog teksta izvađeno je trideset i devet primjera, odnosno izraza koje sadrže bezličnu konstrukciju (kako smo već povukli granice te skupine u teorijskom dijelu

ovoga rada), te koji će se koristiti u svrhu usporedbe njihovog korištenja u dva jezika, ali i njihove razine ekvivalentnosti, odnosno (ne)podudaranja i učestalosti. Ovakva poredbena analiza može biti dobar uvod za sustavnije uspoređivanje bezličnih izraza u dvama jezicima.

Vrste bezličnih konstrukcija klasificirat ćemo prema sljedećim skupinama:

- Konstrukcija je prisutna u oba jezika, s približno sličnim izrazima i sličnom učestalošću upotrebe
- Konstrukcija je prisutna u oba jezika, ali nije izražena na potpuno jednak način i moguće da postoji različito produktivno, leksičko ili funkcionalno ograničenje upotrebe
- Konstrukcija se javlja samo u mađarskom jeziku, hrvatski jezik koristi potpuno drugačiju strategiju, ili ako postoji semantička jednaka konstrukcija, njegova je produktivnost vrlo niska ili je leksički ograničena
- Konstrukcija se javlja samo u hrvatskom jeziku, mađarski jezik koristi znatno drugačiji izraz

Na temelju takve podjele pokušat će se okvirno pregledati učestalost određene vrste bezlične konstrukcije u mađarskom jeziku te učestalost određenog prijevodnog oblika bezlične konstrukcije u hrvatskom jeziku, uzimajući u obzir sintaktičke i semantičke faktore te pojedine jezične čimbenike koji ograničavaju ili naređuju uporabu određenog oblika u relevantnom kontekstu i sadržaju izraza.

3.1. Konstrukcija je prisutna u oba jezika

Ovdje spadaju tipovi bezličnih konstrukcija koji su prisutni i u mađarskom i u hrvatskom jeziku te se izražavaju na isti način (ekvivalentnim leksičkim elementima ili konstrukcijskim postupkom), pri čemu su, praktički, pojedini bezlični izrazi „doslovce prevedeni“.

3.1.1. Neodređene zamjenice

Konstrukcije s neodređenim zamjenicama bezlične su jer se ne odnose na određenu osobu, već na neku neodređenu, nespecificiranu osobu, bez točne reference. Tu se mogu javljati zamjenice kao što su *valaki*, *bárki*, *mindenki*, *akárki* (*netko*, *bilo tko*, *svatko*) itd.

- 1) *Úgy hagyta volna valaki örökségképpen, nem is az egyetemre, hanem a bölcsészeti karra.*
(22)

Stan je, dakle, netko ostavio u nasljedstvo, ne Sveučilištu, već Filozofskom fakultetu.

- 2) *Bárki keresi a tanszéket, ide nyit be először.* (30)

Tkogod tražio katedru, najprije otvara ova vrata.

U ovim primjerima može se vidjeti da su opće zamjenice prevedene doslovno, odnosno postoje njihovi prijevodni ekvivalenti u hrvatskom jeziku te se koriste u prijevodu. Osim toga, ne postoje drugi prijevodni oblici koji bi bolje prenijeli značenje iskaza. Također, u oba jezika postoji razlika u referenci kod pojedinih zamjenica – npr. kod *valaki* i *netko*, referenca je egzistencijalna, dok je kod *bárki* i *tkogod* referenca univerzalna.

3.1.2. Pridjevski izrazi s infinitivnom dopunom (evaluativni pridjev + infinitiv)

U ovakvim izrazima ulogu sintaktičkog subjekta ima infinitiv, no taj subjekt nije kanonski ni aktualan. To su bezlične evaluacijske strukture, tj. općenite izjave koje izražavaju procjenu (*jó /fontos /szükséges.... + inf.*) (Szabó 2020: 21).

- 3) *Nehéz elmagyarázni annak, aki egyetlen szláv nyelvet sem tud....* (19)

Teško je objasniti nekome tko ne zna ni jedan slavenski jezik ...

- 4) *Elég ranézni a térképre...* (23)

Dovoljno je pogledati na geografsku kartu...

U hrvatskom jeziku Saavedra (2007: 237) ovakvu uporabu infinitiva naziva ignoriranjem agensa, odnosno agensa se predstavlja kao univerzalnoga. Tako se u ovim primjerima može vidjeti uporaba infinitiva s pridjevskim predikatom gdje je agens univerzalan, a označuje sve ljude, odnosno svakoga (Saavedra 2007: 237).

3.1.3. Kopula glagola *van* + upitna zamjenica + infinitiv

Ovdje spadaju takozvane modalne egzistencijalne konstrukcije u kojima infinitiv obično prati kopula glagola *van* (u potvrdnom ili niječnom obliku) i upitna zamjenica (npr. *Nincs mit tennem.*) (Szabó 2020: 24).

- 5) *Nincs hová bújni előle, árnyékban is utolér. (11)*
Nem¹ se kamo skriti, dostiže te i u hladovini.

U hrvatskom jeziku oblik konstrukcije ostaje isti te se također koristi kopula glagola *imati* u kombinaciji s upitnom zamjenicom i infinitivom. U dvama jezicima, međutim, postoji razlika u načinu referiranja na agensa, utoliko što se u mađarskom jeziku infinitiv može konjugirati pa se time referenca konkretizira – dok je u hrvatskom jeziku infinitiv lično nepromjenjiv, ali se glagoli *imati/nemati* mogu pravilno konjugirati. Tako u mađarskom jeziku npr. u rečenici *Nem volt hová elbújnom* subjekta ima, referenca je određena, ali oblikom on nije u kanonskoj formi – dok je u hrvatskom ista rečenica oblikovana sa subjektom koji je posve regularan.

3.2. Konstrukcija je prisutna u oba jezika, ali...

U ovom će se dijelu razmotriti vrste bezličnih konstrukcija koje su prisutne i u mađarskom i u hrvatskom jeziku, ali nisu uvijek izražene na potpuno jednak način te je moguće da postoji različito leksičko ili semantičko ograničenje upotrebe.

3.2.1. Pl3 konstrukcije

Konstrukcije u 3. licu množine često se javljaju u oba jezika, no u nekim slučajevima hrvatski jezik radije koristi drugačija sredstva za izražavanje prikazanog događaja. Na sljedećim primjerima prikazat će se kada se ove vrste konstrukcija koriste isto u oba jezika i kada se u hrvatskom koristi drugačiji izraz.

- Konstrukcija se koristi jednako u oba jezika
- 6) *A vasút följútását sem sietik el túlságosan. (16)*
Ni s obnovom željeznice se previše ne žure.

- 7) ...rendre valamelyik szláv fajtához soroltak. (20)
 ...uredno su me svrstavali u neki slavenski narod.
- 8) Legtöbbször csehnek, szlováknak néztek. (20)
 Najčesće su me smatrali Čehom ili Slovakom.
- 9) A hársfa, úgy tartják errefelé, szláv fa. (22)
 Lipa je, kako ovdje drže, slavensko drvo.
- 10) Elmondják nekem is, mit kell tenni. (39)
 I meni govore što trebam učiniti.
- 11) Egyesével- kettesével hívják be az embereket. (39)
 Pozivaju po jedno ili dvoje.
- 12) Hogyan kinálják nekünk Zágábot? (49)
 Kako nam nude Zagreb?

Iz ovih primjera očito je da se radi o konstrukcijama izraženim u 3. licu množine koje označavaju neke neodređene skupine ljudi ili neodređene pojedince iz specifične skupine, odnosno koja je skupina ljudi bila uključena u izvođenje radnje, ali ne i stvarni identitet pojedinaca koji čine tu skupinu (Siwierska 2008b: 9). Bezličnost, dakle u ovim izrazima proizlazi iz toga što rečenice nemaju subjekt (kao npr. *oni, susjedi, Kovačevi* i sl.) već se javlja samo glagol u 3. licu množine, a budući da su i mađarski i hrvatski tzv. pro-drop jezici, zamjenica *oni/ők* se u ovim izrazima izostavlja.

- Konstrukcija koristi drugačiji izraz u hrvatskom jeziku
- 13) A zákányi domb előtt áll meg a vonat, ha az állomást Gyékényesnek hívják is. (17)
 Ako se stanica i zove Gyékényes, vlak staje ispred brda u Zákányu.
- 14) Így hívják azt a papírt, amelyet a vizsgára kell magukkal hozniuk a hallgatóknak. (20)
 Tako se naziva papir koji studenti moraju sa sobom donijeti na ispit.
- 15) Közhelyei, képei élnek mindmáig, ha gyakran nem tudnak is róla. (22)
 Opća mjesta, slike žive su i danas, pa da se često i ne zna za njih.
- 16) Lám, a horvát aprópénzt lipának hívják. (22)
 Ta gle, hrvatski sitan novac zove se lipa.

17) *Szemináriumokat is tartanak itt.* (30)

Ovdje se održavaju i seminari.

18) *Így hívták az egyik híres népművészt...* (34)

Tako se zove jedna slavna narodna umjetnica...

U prethodnim primjerima može se primjetiti da se drugačiji izraz u hrvatskom jeziku javlja kod iskaza koji izražavaju neku radnju koja je općenita, uobičajena i učestala. U hrvatskom se jeziku u takvim slučajevima najčešće koristi refleksivni pasiv ili obezličena konstrukcija. Međutim, s obzirom na to da je za ovu skupinu pronađen velik broj izraza s glagolom *zvati se ~ vmit vhogyan hívna*k, treba napomenuti kako se radi o ustaljenoj formulaciji koja se javlja isključivo u tom obliku (u mađarskom 3. lice množine, a u hrvatskom refleksivni pasiv), stoga ovdje prevoditelj jednostavno nije imao izbora nego koristiti ustaljenu, uobičajenu formulaciju.

Također, uzimajući u obzir učestalost uporabe refleksivnog pasiva u hrvatskom jeziku kao alternativnog ekvivalenta za bezlični izraz u 3. licu množine u mađarskom jeziku, možemo primjetiti kako je on zapravo najintenzivnije korišten izraz u hrvatskom kada su u pitanju mađarske pl3. bezlične konstrukcije – štoviše, vidjet ćemo nadalje kako to nije slučaj samo kod ovog tipa konstrukcija, nego se refleksivni pasiv u hrvatskom jeziku koristi za prenošenje bezličnosti i iz drugih oblika u mađarskom jeziku.

3.2.2 Konstrukcije s općom imenicom generičkog značenja

Kako je već spomenuto na stranici 17, u ovim vrstama konstrukcija pojavljuje se imenica *ember* (čovjek). Ovdje će se također vidjeti da se ove konstrukcije mogu javljati jednako u oba jezika, no postoje slučajevi te će se prikazati konkretni primjeri kada je prevoditeljica koristila drugačiji izraz u hrvatskom jeziku.

- Konstrukcija se koristi jednako u oba jezika

19) *Pesten reggelizhet az ember és Fiumében ebédel.* (16)

Čovjek će moći doručkovati u Pešti, a objedovati u rijeci.

20) *...Ha nem él abban a közegben az ember, végig bizonytalan marad valamennyire.* (19)

...Ako ne živi u toj sredini, čovjek do kraja ostaje pomalo nesiguran.

21) *Csodálkozik az ember, mennyi van belőlük.* (31)

Čudi se čovjek koliko ih ima.

22) *Emlékezik rá azután az ember.* (34)

Ostane čovjeku u pamćenju.

Generička imenica koristi se u iskazima u oba jezika te je u svim primjerima doslovno prevedena.

- Konstrukcija koristi drugačiji izraz u hrvatskom jeziku

23) *Különösen ha nem járt ott az ember.* (28)

Osobito ako još niste bili tamo.

24) *Váltig úgy érzi az ember, hogy...* (25)

Neprestano se osjeća...

25) *Valójában a tengert őrző nagy hegyláncot sokkal inkább határvonalnak érzi az ember.*
(24)

Zapravo, graničnom se linijom više drži veliki planinski lanac koji štiti more.

26) *És áthaladva ezen a purgatóriumon megérkezik az ember egy olyan tájra...* (24)

Prešavši preko tog purgatorija, stijete u takav kraj...

27) *Ezután már csak arra a boldogító pillanatra várhat az ember a folyosón, amíg behívják...* (40)

Sada na hodniku još možete samo čekati onaj sretni trenutak da vas pozovu...

Umjesto imenice *ember*, u hrvatskom se mogu koristiti drugačiji izrazi za prenošenje istog sadržaja – u ovim slučajevima prevedene konstrukcije u hrvatskom jeziku koriste ili izraze u 2. licu množine ili refleksivni pasiv.

3.2.3 Modalne konstrukcije s infinitivom

To su konstrukcije koje uglavnom nose neko modalno značenje, a dolaze u kombinaciji modalnoga glagola s infinitivom – u mađarskom jeziku taj infinitiv može biti označen osobnim nastavcima te na taj način odrediti referencu. Iz tog razloga vidimo veliku razliku u prijevodima kad je infinitiv neoznačen i kada je označen.

- Konstrukcija se koristi jednako u oba jezika
- 28) *Le- és fölfelé menet is át kell kelni a folyón. (18)*
Rijeka se prijeći mora, i u ovom i u onom smjeru.
- 29) *Kocsival itt nem lehet átmenni Magyarországról Horvátországba. (18)*
Automobilom se ovdje ne može prijeći iz Mađarske u Hrvatsku.
- 30) *Ezzel kell barátkozni... (21)*
S ovim se treba sprijateljiti...
- 31) *Annyit lehet még tudni itteni munkájáról... (38)*
O njegovom ovdšnjem radu se još može znati...
- 32) *...hiszen ezt a dokumentumot még közjegyzővel hitelesíttetni kell. (40)*
...naime dokumenti se još moraju ovjeriti kod javnog bilježnika.

Ovi su primjeri konstrukcija jednaki po tome što se u oba jezika koristi modalni glagol zajedno s infinitivom u bezličnom obliku. Referenca tih rečenica je univerzalna, izrečeni sadržaj „vrijedi za svakoga“. U hrvatskom se jeziku takav smisao postiže tako da uz modalni glagol dolazi povratna čestica *se*: *Može se doći*. (Saavedra 2007: 236) – o čemu smo već govorili kod opisa postupka obezličjenja. Upravo uporabom te čestice hrvatske rečenice postaju „općevrijedne“, bezlične – jer bi se bez toga uz njihov modalni glagol 3.Sg „učitao“ neki konkretni agens.

- Konstrukcija koristi drugačiji izraz u hrvatskom jeziku
- 33) *Nem kell senkinek lefordítanom. (20)*
Nikome ne moram prevoditi.
- 34) *...minden tárgyból kell hoznia a vizsgára egyet a hallgatónak. (20)*
...iz svakog predmeta student mora donijeti jedan na ispit.
- 35) *Eleinte itt is tanulnom kell, mi merre van. (29)*
U početku sam i ovdje morao učiti što je gdje.
- 36) *Így sikerült megtartaniuk a horvát rendeknek a király folytonosságát. (26)*
Tako su hrvatski staleži uspjeli zadržati kontinuitet kraljevstva.

Na temelju prethodnih primjera može se primjetiti sintaktička nepodudarnost određenih modalnih izraza u mađarskom i hrvatskom jeziku. Iako se u mađarskom jeziku na infinitivni oblik mogu dodati osobni nastavci te tako se može odrediti referencija, u hrvatskom jeziku to nije moguće – nego se gramatičko lice izražava sklanjanjem modalnog glagola. Također, u mađarskom jeziku za takve konstrukcije specifičan je nastavak ili zamjenica u dativu, koja može, ali ne mora biti označena. To znači da se agens u tim konstrukcijama javlja u obliku dativa, a gramatički subjekt rečenice postaje infinitiv. U mađarskom jeziku takve konstrukcije ostaju u većoj mjeri bezlične, jer, kako je već napomenuto, referencija je egzistencijalna, a agens nije topikalalan. U hrvatskom jeziku, međutim, takve konstrukcije neće biti izražene bezlično, već će se koristiti oblik glagola u određenom licu te će tako agens biti topikalalan.

3.3. Konstrukcija se javlja samo u mađarskom jeziku

Ovdje će se svrstati konstrukcije koje se koriste samo u mađarskom jeziku, dok u se hrvatskom jeziku koriste potpuno drugačije konstrukcije ili pak postoji semantička jednaka konstrukcija, no njena je uporabljivost leksički ograničena, a učestalost vrlo niska. Ovdje će glavnu ulogu imati mađarske konstrukcije glagola s nastavcima *-ható/-hető*. Takve su konstrukcije najčešći izrazi generalizacije u mađarskom jeziku – to su pridjevi koji izražavaju neodređene, bezlične radnje (Velcsov 1971–1972: 115), i to kao svojstvo nečega na čemu se može izvršiti dotična radnja. Shodno tipičnoj sintaktičkoj ulozi pridjeva, i ovi su izrazi u rečenici većinom u atributskoj ili predikatskoj ulozi – s ti da su imenice na koje se ti pridjevi odnose pojavljuju kao objekti prikazane radnje (*ehető csomagolópapír /jestiva ambalaža ~ 'csomagolópapír, amit meg lehet enni' / 'papir za zamatanje koji se može pojesti'*) Također se koriste modalno te se mogu preoblikovati u konstrukcije iz prethodne grupe – npr. konstrukcija *látható* može se zamijeniti konstrukcijom *lehet látni* te će imati ista semantička obilježja. Na temelju sljedećih primjera može se vidjeti kako se ove konstrukcije prevode na hrvatski jezik te kako se u njemu koriste:

37) *A két főváros közötti menetidő még valahogy elfogadható.* (16)

Vrijeme putovanja između dva glavna grada još se nekako može prihvatiti.

38) *A Dunántúlon, sőt egészen Pozsony környékéig megtalálhatók ennek a menekülthullámnak a maradványai.* (26)

U Zadunavlju, štoviše sve do okolice Požuna mogu se naći ostaci tih zbjegova.

39) *Az új alkotmányban olvasható a magyar-horvát unió megszületésének és magyar-horvát kiegyezésnek a dátuma.* (32)

U novom se sustavu mogu pročitati datumi rođenja hrvatsko-ugarske unije i hrvatsko-ugarske nagodbe.

U hrvatskom jeziku, međutim, postoji prijevodni ekvivalent za ove vrste izraza – npr. konstrukcija *elfogadható* u prvom primjeru mogla se prevesti hrvatskom riječju *prihvatljivo*. No takvi su izrazi u hrvatskom jeziku nespretni te su leksički prilično ograničeni, a učestalost im je puno niža nego u mađarskom jeziku. Stoga se umjesto njih, kao što se može primijetiti u primjerima, koristi refleksivni pasiv.

3.4. Konstrukcija se javlja samo u hrvatskom jeziku

Kako se iz mnogih primjera može vidjeti, za različne konstrukcije koje u hrvatskom jeziku ne postoje ili se ne koriste na isti način, često se koristi refleksivni i medijalni pasiv. Bezlični pasivi u hrvatskom jeziku podrazumijevaju nepoznatoga ili univerzalnog vršitelja koji je sintaktički neoznačen (Saavedra 2007: 219). Refleksivni pasiv oblikuje se uporabom prijelaznog glagola i partikule *se*, čija izvorna uloga nosi povratno značenje, no takvi glagolski izrazi pak neće imati povratno, već bezlično značenje (Saavedra 2007: 229). Barić et. al. (1997: 231) opisuje povratne ili refleksivne glagole kao glagole koji sadrže povratnu zamjenicu *se*, no napominje kako od njih treba razlikovati oblike nepovratnih glagola koji se tvore tom zamjenicom, a to su pasiv i bezlične konstrukcije – stoga se ovdje na tu zamjenicu referiramo kao partikulu, s obzirom na to da ne nosi povratno značenje. Tako se prijelaznim glagolom i partikulom *se* često izriče pasiv, a on može biti refleksivan: *Nekada su se đaci za kaznu u školi tukli.* ili medijalan *Noga se tuče o nogu.* (Barić et al. 1997: 232).

Osim refleksivnog i medijalnog pasiva, konstrukcijama koje se koriste u hrvatskom jeziku koje mađarski jezik ne sadrži pripadaju i obezličene konstrukcije - u kojima, opet, ključnu ulogu igra

partikula *se*. Obezličenje je preoblika koja mijenja odnose u sintaktičkom ustrojstvu mijenjajući na taj način i značenje rečenice (Barić et al. 1997: 453).

Iz primjera se može zaključiti da mađarski jezik ne sadrži takve vrste konstrukcija, odnosno pasiva, pa se za izražavanje izraza sličnog sadržaja koriste drugi alati koji su u navedenim slučajevima bile pl3 konstrukcije, konstrukcije s općom imenicom te oblici s nastavcima *-ható/-hető*.

(Osobito je zanimljiv slučaj u hrvatskom jeziku kada se spomenuti postupak obezličenja izvodi uz neprijelazne glagole: npr. *Petkom se ide na tržnicu. Plesalo se do zore.* i slične konstrukcije; za takve izraze u mađarskome se koriste posve drugačije ustrojene konstrukcije, kao što smo spomenuli.)

4. REZULTATI

Iz prethodne analize može se uspostaviti nekoliko analogija o učestalosti uporabe određenih konstrukcija u izvornom jeziku ili njihovih prijevoda u hrvatskom. Sljedeća tablica prikazat će učestalost pojave pojedinih tipova bezličnih konstrukcija samo u mađarskom jeziku.

sveukupno	39
pl3 konstrukcije	13 (33.3%)
konstrukcije s općom imenicom generičkog značenja	9 (23.1%)
modalne konstrukcije s infinitivom	9 (23.1%)
<i>-ható/-hető</i> konstrukcije	3 (7.7%)
neodređene zamjenice	2 (5.1%)
evaluativni pridjevi + infinitiv	2 (5.1%)

konstrukcije s kopulom glagola <i>van</i> + infinitiv	1 (2.5%)
---	----------

1.tablica

1. tablica odražava učestalost pojave samih bezličnih konstrukcija u proučenom dijelu korpusa, što znači da je najčešći tip bezlične konstrukcije upravo pl.3 konstrukcija, koja se pojavila čak trinaest puta u ukupno pedeset stranica korpusa, među trideset i devet primjera. Druga dva tipa konstrukcija po učestalosti konstrukcije su s općom imenicom te modalne konstrukcije s infinitivom koje su se svaka pojavile po devet puta u korpusu, a najmanju učestalost imaju *-ható/-hető* konstrukcije, neodređene zamjenice, evaluativni pridjevi + infinitiv te konstrukcije s kopulom glagola *van* + infinitiv.

Sljedeće dvije tablice prikazat će prethodno opisanu analizu u kvantitativnom obliku, kako bismo jasnije i preglednije uočili distinkcije u uporabi pojedinih vrsta konstrukcija.

sveukupno	39
Konstrukcija je prisutna u oba jezika	5 (12.8%)
Konstrukcija je prisutna u oba jezika, ali...	31 (79.4%)
Konstrukcija se javlja samo u mađarskom jeziku	3 (7.7%)
Konstrukcija se javlja samo u hrvatskom jeziku*	16 (41%)*

2.tablica

* Budući da su temeljni primjeri preuzeti samo iz izvornog (mađarskog) jezika (njih 39), u ovu podskupinu nisu uključeni primjeri iz korpusa, već se ona zasniva na prijevodima konstrukcija, što znači da ovaj postotak ne ulazi u onaj od prethodne tri podskupine, već je zaseban.

sveukupno - Konstrukcija je prisutna u oba jezika, ali...	31
Konstrukcija se koristi jednako u oba jezika	16 (51.6%)
Konstrukcija koristi drugačiji izraz u hrvatskom jeziku	15 (48.3%)

3.tablica

Iz gornjih tablica možemo iščitati te kvantitativno pregledati prethodno opisanu analizu te postotčno procijeniti učestalost njihove komplementarne ili distinktivne uporabe u ciljnom, u ovom slučaju, hrvatskom jeziku. Naime, 2. tablica prikazuje nam intenzitet pojave određenog tipa konstrukcije u oba ili samo jednom jeziku te nam, kao što možemo vidjeti, korpus donosi najveći broj onih konstrukcija koje su prisutne u oba jezika, ali nisu izražene na potpuno jednak način te možda postoji različito produktivno, leksičko ili funkcionalno ograničenje njihove upotrebe (31). Uzimajući obzir učestalost, druga po redu skupina je ona koja sadrži tip konstrukcija koje se javljaju samo u hrvatskom jeziku (16). Naime, budući da su se za analizu koristile primarno konstrukcije iz izvornog djela, u ovu tablicu su uvršteni svi slučajevi kada se u hrvatskim prijevodima koristio medijalni ili refleksivni pasiv, također uzimajući u obzir da taj oblik ne postoji u mađarskom jeziku. Najmanje primjera sadržavale su skupine konstrukcija koje se javljaju identično u oba jezika (5) te primjeri konstrukcija koje se javljaju samo u mađarskom jeziku (3).

3. tablica pak detaljnije predstavlja skupinu pod točkom 3.2., odnosno konstrukcije koje su prisutne u oba jezika, ali nisu uvijek izražene na potpuno jednak način te broj primjera u kojima su prevedene jednako (16) i onih u kojima je prevoditelj odlučio koristiti drugačiji izraz (15). Iz ove tablice može se povući zaključak kako je njihov omjer gotovo jednak, točnije, konstrukcije su u oko 50% slučajeva prevedene istim oblikom, odnosno drugačijim oblikom na hrvatski jezik.

5. ZAKLJUČAK

Bezličnost je kao pojam teško strogo definirati, a u različitim se jezicima javlja u više oblika i uz pomoć raznih sintaktičkih alata. U ovom su se radu pokušale prikazati i opisati različne konstrukcije u mađarskom jeziku te ih se usporedilo s načinima na koje se različne konstrukcije javljaju u hrvatskom jeziku na temelju primjera izvedenih iz djela prevedenog s mađarskog na hrvatski jezik.

Bezličnost se uglavnom proučavala u kontekstu indoeuropskih jezika, a posebno indoeuropske dijakronijske lingvistike - tek su se nedavno rasprave o različnim konstrukcijama proširile i na jezike izvan Europe (Siwierska 2008a: 115). Različite literature, međutim, definiciju bezličnosti osnivaju na raznim tipološkim klasifikacijama. No, kako bi se različne konstrukcije u jeziku prikladno i dostojno opisalo i okarakteriziralo, potrebno ih je gledati iz svakog aspekta. U ovom su radu izražena dva pristupa prema kojima ih se može proučiti – formalni i funkcionalni.

S obzirom na to da se bezličnost odražava ne samo na razini sintakse, već i na razini semantike, potrebno je naglasiti da bezličnost nije čisto sintaktička pojava. Iz formalnog ili sintaktičkog pristupa, različne su konstrukcije, dakle, konstrukcije koje u svojoj formi, odnosno strukturi ne sadrže kanonski subjekt ili im potpuno nedostaje subjekt. Funkcionalni je pristup, s druge strane, onaj koji bezličnost konstrukcije utvrđuje na temelju njenog sadržaja, a usko je povezan s defokusiranjem, potiskivanjem agensa, odnosno izvođača.

Navedena kategorizacija često stvara problem oko definiranja bezličnosti te dileme u njihovom određivanju i identifikaciji. Također ih se često krivo poistovjećuje s pasivima i pasivnim oblicima, no Blevins (2006: 3) ističe kako je glavna razlika između bezličnih konstrukcija i pasiva činjenica da uz pasiv ne može stajati direktni objekt, dok se kod bezličnih konstrukcija može pojaviti. Nedoumice stvaraju i različita preklapanja u tipološkim odredbama iz formalne i funkcionalne perspektive te poistovjećivanje subjekta s agensom, na što posebno treba paziti kada se želi protumačiti različne konstrukcije.

Bezlične su konstrukcije relativno česta pojava u mađarskom jeziku, a koriste se kada se agensa želi staviti u pozadinu i tako istaknuti sama radnja ili pojava te kada se radnji želi pridodati općenit, neodređeni subjekt. Bezličnost se u svakom jeziku pojavljuje u određenom obliku, a u ovom se radu nastojala konkretno usporediti njihova uporaba i učestalost u mađarskom i hrvatskom jeziku.

Iz takve se komparacije može zaključiti da se određene vrste ili oblici bezličnih konstrukcija ponekad na jednak način i sličnom učestalosti pojavljuju u oba jezika. Međutim, neki će se tipovi konstrukcija pojavljivati ponekad na iste, a ponekad na drugačije načine. Prema stupnju sintaktičke i semantičke ekvivalencije, bezlične su konstrukcije u analizi podijeljene u četiri skupine, a pronađeno je ukupno trideset i devet primjera. U prvu skupinu, koja sadrži konstrukcije koje se pojavljuju u oba jezika u istom obliku, uvršteno je ukupno pet primjera, što znači da se mađarski bezlični izrazi s njihovim hrvatskim prijevodima podudaraju u leksičkom sastavu te značenju – a u skupinu je uključeno tri podskupine, odnosno tri vrste bezličnih konstrukcija. Sljedeća skupina, koja prikazuje bezlične izraze koji se pojavljuju u oba jezika, no ponekad su voljno ili primorano prevedeni na drugi način, obuhvaća ukupno trideset i jedan izraz, razvrstan u tri podskupine prema tipu bezlične konstrukcije. Pod svakim tipom navedeni su primjeri kada se izraz prevodi svojim strukturalnim i značenjskim ekvivalentom u prevedenom tekstu te slučajevi kada prevoditelj odlučuje ili je pak primoran koristiti izraz koji je oblikom, odnosno leksičkim sastavom drugačiji od onoga u izvornom tekstu, tj. jeziku. U treću skupinu uvrštene su konstrukcije koje se javljaju samo u mađarskom jeziku, a to su u ovom slučaju bili oblici s nastavcima *-ható/-hető*, za koje su pronađena tri primjera, čiji hrvatski prijevodni ekvivalenti potpuno odstupaju od leksičkog sastava izraza u izvornom jeziku. Međutim, to ne znači da se takvi oblici ne mogu prevesti podudarnim sintaktičkim oblikom na hrvatski jezik, no taj oblik prevoditelj nije koristio ni u jednom slučaju, iz razloga što takav oblik nije ustaljen niti spretan za korištenje u hrvatskom jeziku. Posljednja skupina predstavlja bezlične konstrukcije koje se javljaju samo u hrvatskom jeziku. Budući da su temeljni primjeri uzeti samo iz izvornog (mađarskog) jezika, u ovu skupinu nisu uključeni primjeri iz korpusa, već se ona zasniva na teorijskim pretpostavkama, ali i na pokazateljima koji su proizašli iz prethodnih primjera. Takvi indikatori upućuju na zaključak da se za prijevod pojedinih tipova mađarskih bezličnih konstrukcija najčešće koristi reflektivni ili medijalni pasiv ili obezličene konstrukcije u hrvatskom jeziku, ali i to da mađarski jezik ne sadrži takav tip konstrukcija. Također, svi navedeni primjeri ukazuju na to kako je baš reflektivni pasiv najučestaliji alat za izražavanje i prevođenje bezličnih izraza u hrvatskom jeziku, s obzirom na to da je on korišten kao prijevodni ekvivalent u čak šesnaest primjera. Prema 1. tablici iz analize pak možemo primijetiti kako su najčešće korištene vrste bezličnih konstrukcija u izvornom tekstu pl.3 konstrukcije i modalne konstrukcije s infinitivom.

Konačno, na temelju teorijskog te analitičkog djela rada može se zaključiti da svaki jezik sadrži različita sredstva i mogućnosti izražavanja različitih stupnjeva sadržaja. Kod prevođenja je stoga, u slučaju da ciljni jezik ne sadrži sredstvo koje se koristilo u izvornom tekstu, potrebno koristiti neko drugo sredstvo prateći gramatička i morfo-sintaktička pravila ciljnog jezika, a nastojeći vjerno prenijeti izvorno značenje izraza. Bezlične su konstrukcije u tom kontekstu jezična pojava koja se javlja i u mađarskom i u hrvatskom jeziku, ponekad u istom, a ponekad u drugačijem obliku.

U isto vrijeme, treba imati na umu da su iskazani količinski odnosi ekvivalencije pojedinih tipova bezličnih konstrukcija u mađarskom i u hrvatskom tekstu bazirani na paralelnim beletrističkim književno-esejskim tekstovima koji su prevedeni s jednog na drugi jezik, pri čemu prevoditelj uvijek ima neku vrstu autorske slobode u odabranoj prijevodilačkoj strategiji, što znači da drugi prevoditelj možda ne bi u svim slučajevima dotične konstrukcije preveo s ovdje prikazanim prijevodnim rješenjima.

LITERATURA

- Baker, Mona 1992. *In other words: a coursebook on translation*. London; New York: Routledge
- Barić, Eugenija, et al. 1997. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga
- Belaj, Branimir 2007. *Konceptualnosemantički aspekti prototipnih struktura s bezličnim i obezličnim glagolima i njihove sintaktičke implikacije*. Sintaktičke kategorije, ur. Branko Kuna, Filozofski fakultet, Osijek, 21–50.
- Blevins, J. P. 2003. *Passives and impersonals*. *Journal of Linguistics*. 39, str. 473–520.
- Blevins, J. P. 2006. *Impersonals and Passive*, University of Cambridge, Cambridge, UK
- Creissels, Denis 2008. *Impersonal and related constructions: A typological approach*. Manuscript, University of Lyon. Skinuto s: <http://www.deniscreissels.fr/public/Creissels-impers.constr.pdf>
- F. Gulyás, Nikolett 2012. *Kiről beszélünk? – Finn és magyar személytelen szerkezetek funkcionális megközelítésben*. In: Hattyár Helga–Hugyecz Enikő Henriett–Krepsz Valéria–Vladár Zsuzsa (szerk.): *A sokszínű alkalmazott nyelvészet. Tanulmányok az alkalmazott nyelvészet területeiről*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, str. 165–175.
- F. Gulyás Nikolett 2016. *Személytelen szerkezetek finnugor nyelvekben: funkcionális és tipológiai megközelítés*, Budapest: ELTE Finnugor Tanszék
- Havas Ferenc 2007. *Az uráli nyelvek genitívuszáról – tipológiai megközelítésben*. *Nyelvtudományi Közlemények* 104. 57–85. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia.
- Hegedűs Rita 2019. *Magyar nyelvtan. Formák, funkciók, összefüggések*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Keresztes László 1995. *Személytelen (alanytalan és ágens nélküli) kifejezések a finnben és a magyarban*. in Keresztes László – Juha Leskinen – Maticsák Sándor (Hrsg.), *Hungarologische Beiträge* 3, str. 39–60.
- Malchukov, Andrej – Ogawa, Akio 2011. *Towards a typology of impersonal constructions. A semantic map approach*. in Malchukov, Andrej – Anna Siewierska (eds.), *Impersonal constructions. A cross-linguistic perspective*. Amsterdam: John Benjamins.

Oraić Rabušić, Ivana 2017. *Podjela konstrukcija sa se u hrvatskom jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Saavedra, Dimka 2007. *Pasivne konstrukcije u hrvatskome i bugarskome jeziku*. Lahor : časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik, Vol. 2 No. 4, str. 217-241.

Siewierska, Anna 2008a. *Introduction: Impersonalization from a subject-centred vs. agent-centred perspective*. Transactions of the Philological Society 106(2). str. 115–137.

Siewierska, Anna 2008b. *Ways of impersonalizing*. In Gómez Gonzáles, Maria de los Ángeles – Lachlan J. Mackenzie – Elsa M. González Álvarez (eds.), *Current Trends in Contrastive Linguistics*, 3–26. Amsterdam: John Benjamins.

Silić, Josip, Pranjković, Ivo 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.

Szabó, Veronika 2020. *Korpusznyelvészeti adalékok az infinitívuszt tartalmazó szerkezetek tanításához*. Magyar mint idegen nyelv – elmélet és gyakorlat, str. 7-36.

Tolcsvai Nagy Gábor 2012. *Az alany funkcionális értelmezéséhez*. Konstruktó és jelentés Tanulmányok a magyar nyelv funkcionális kognitív leírására, str. 103-123. Budapest: Komáromi Nyomda és Kiadó Kft.

Velcsov, Mártonné 1971–1972. *A ható/hető képző szerepe a mai magyar nyelvben*. Néprajz és Nyelvtudomány 15-16, str. 109–117.

IZVORI

Kiss, Csaba Gy. *Budapest – Zágráb: oda – vissza*, Nap Kiadó Kft. Budapest 2015.

Kiss, Csaba Gy. *Budimpešta – Zagreb S povratnom kartom*, prev. Kristina Katalinić. Srednja Europa, Zagreb 2014.